

IX MIĘDZYNARODOWE JESIENNE DNI BIBLIJNE
„GŁOSZENIE ODPUSZCZENIA GRZECHÓW
W IMIĘ JEZUSA” (ŁK 24,47)

KS. JAN KLINKOWSKI

WĄTKI LITURGICZNE ŚWIĘTA
JOM KIPPUR W OPISACH
EWANGELICZNYCH PASJI JEZUSA

16-17 października 2013 r.
Katolicki Uniwersytet Lubelski

WĄTKI LITURGICZNE ŚWIĘTA *JOM KIPPUR* W OPISACH EWANGELICZNYCH PASJI JEZUSA

W tekstach ewangelicznych opisu pasji Jezusa możemy odnaleźć wątki związane z liturgią święta *Jom Kippur*. Pierwsza wspólnota wierzących w Jezusa jako Syna Bożego i Mesjasza zauważyła, że w Jezusie wypełniają się proroctwa i figury starotestamentalne. Ta pierwotna refleksja nad dziełem Jezusa zaowocowała wieloma aluzjami i cytatami w Nowym Testamencie. Ewangelista zauważyli, że w Jezusie realizuje się również kult starotestamentalny, a przede wszystkim idee związane ze świętowaniem Paschy, w czasie której Jezus umiera na krzyżu i kiedy inicjuje się Nowa Pascha, czyli życie liturgiczne Kościoła, w którego centrum znajduje się wydarzenie chrztu i Eucharystia. Pierwotny Kościół zauważył również zbawczy wymiar dzieła Jezusa, w którego centrum znalazła się idea zadośćuczynienia za grzechy, a w konsekwencji dar życia wiecznego. Kształtowanie się teologii darowania grzechów mogło się dokonywać w konfrontacji z poglądami ówczesnych głównych nurtów judaizmu. Wyznawcy Chrystusa z pewnością stawiali sobie pytanie, jaka jest relacja ofiary Jezusa do liturgii odpuszczania grzechów w czasie święta *Jom Kippur*? Ryt składania na kozła grzechów wspólnoty znało również środowisko hellenistyczne. Zatem wśród chrześcijan wywodzących się z tego kręgu kulturowo-religijnego mogło się pojawić analogiczne skojarzenie.

1. KSIĘGI ZAPISANE PRZED BOGIEM W TRADYCJI NARODU ŻYDOWSKIEGO

Idea ksiąg, w których Bóg zapisuje ludzkie czyny, nabiera szczególnego znaczenia w czasie obchodzenia święta *Jom Kippur* – Dnia Przebłagania.

Święto to obchodzi się 10 Tiszri (wrzesień/październik) i jest poprzedzone okresem przygotowania, który zaczyna się w Nowy Rok, czyli *Rosz ha-Szana*. W wigilię *Rosz ha-Szana* należy dokonać rytualnego obmycia i włożyć nowe szaty jako znak gotowości na oczyszczenie z grzechów. W synagogach rozbrzmiewa modlitwa, w której pojawiają się słowa: „Ojczy nasz, królu nasz, zgrzeszyliśmy przed Tobą”; „Zniszcz w wielkim miłosierdziu swoim wszystkie dowody naszej winy”; „Przebacz i odpuść nam wszystkie nasze winy” oraz wielokrotnie wypowiedana formuła: „Wspomnij nas na życie, Panie, królu nasz, i zapisz nas do Księgi Życia”.

Nowy Rok powinno się zacząć trąbieniem w *szofar*, który jest sygnałem rozpoczęcia sądu Bożego (Kpł 23,24-25)¹. Żydzi wierzą, że w czasie, gdy słyszą dźwięki *szofaru*, Bóg przesiada się z tronu sprawiedliwości na tron miłosierdzia i w ten sposób kara zostaje zamieniona na łaskę. Głos trąby ma poruszyć tych, którzy w swoim sercu noszą winy. Żaden człowiek nie jest wolny od grzechu i jeśli grzeszy – to czyni to z wolnego wyboru. Instynkt zła, *jecer ha-ra*, tkwi w każdym, ale nie oznacza przymusu, lecz tylko pokusę czynienia zła. Według tradycji tego dnia rozpoczyna się również sąd nad całym ludem Izraela. Za przewinienia jednostki odpowiada cała społeczność, bo wszyscy Izraelici wobec Boga stanowią jeden naród, który Bóg wybrał i z którym zawarł przymierze². Na ponowne rozbudzenie we wspólnocie świadomości grzeszności, potrzeby Bożej łaski i Bożego przebaczenia przeznaczonych jest 10 pierwszych dni nowego roku. Pierwszym z owych dni jest Dzień Przypomnienia, ostatnim zaś Dzień Przebłagania³. Czas od Nowego Roku do Dnia Pojednania określane jest jako Dni Gro-

¹ *Szofar* jest również symbolem ofiary Abrahama. W tym dniu Bóg odmienił swoją wolę i zamiast syna Izaaka przyjął w ofierze baranka. Wyjątkowy dźwięk *szofaru* ma się rozlegać w dniu przybycia Mesjasza, dlatego Żydzi słysząc dźwięk *szofaru*, wypowiadają słowa: „obym tak doczekał *szofaru* Mesjasza”.

² W Talmudzie jest napisane, że Sądy Boże odbywają się cztery razy w roku: w *Pe-sach*, kiedy decydują się losy zbóż, w *Szawuot* – losy drzew, w *Sukkot* – losy deszczu, a w *Rosz ha-Szana* – losy wszystkich stworzeń, a przede wszystkim ludzi. Por. N. KAMERAZ-KOS. *Święta i obyczaje żydowskie*. Warszawa 1997 s. 41.

³ Por. S. P. DE VRIES. *Obrzędy i symbole Żydów*. Kraków 1999 s. 116.

zy, czyli *Jamim Noraim*⁴. Żydzi wierzą, że w Dni Grozy, zwane również Dniami Trąbienia, otwierają się w niebie trzy księgi. W pierwszej będą zapisane imiona usprawiedliwionych, w drugiej nieusprawiedliwionych (Księga Śmierci), w trzeciej niezdecydowanych. Trąby mają pobudzić tych ostatnich do pokuty. Bóg przegląda te księgi i ogłasza wyrok w Dniu Pojednania. Dni Trąbienia, z których ostatni przypada w Dzień Pojednania, są ostatnią szansą na opamiętanie. W czasach, gdy istniała świątynia, wyrok zapadał, gdy arcykapłan składał zapis grzechów na głowie kozła dla Azazela, wraz z nim eliminując grzech i wszelką pamięć o nim⁵. W dzień *Jom Kippur* ludzie pozdrawiają się życzeniami, by zostali zapisani w księdze niebios⁶, czyli w „Księdze Życia”⁷. Zapisanie w „Księdze Życia” oznacza określenie losu człowieka w nadchodzącym roku, co wyraża modlitwa *Un’tanne Tokef*, w której słyszymy: „W *Rosz ha-Szanę* wpisano, a w *Jom Kippur* przypieczętowano: ilu odejdzie i ilu się urodzi, kto będzie żył, a kto umrze, kto umrze przedwcześnie, a kto dożyje swych dni, kto zginie od ognia, a kto od wody, kto od miecza, a kto od dzikich zwierząt, kto od głodu, a kto od pragnienia, kto od trzęsienia ziemi, a kto od zarazy, kto od uduszenia, a kto od ukamienowania, kto odpocznie, a kto błąkał się będzie, kto pokoju zazna, a kto męki, kto będzie miał spokój, a kto dozna niepokoju, kto zbiednieje, a kto się wzbogaci, kto będzie poniżony, a kto będzie wywyższony”⁸. Wierzono również, że w księdze niebiańskiej zapisane są wszystkie czyny ludzkie, o czym świadczy rabiniczne ostrzeżenie z traktatu *Pirke Awot*: „Rozważ trzy rzeczy, a nie dopuścisz się grzechu: wiedz, co jest na górze ponad tobą – oko widzące i ucho słyszące i wszystkie twoje czyny są zapisywane w Księdze” (2,1)⁹. Warto zwrócić

⁴ Spotyka się również określenie „Dni Pokuty”. Por. A. UNTERMAN. *Żydzi. Wiara i życie*. Tłum. J. Zabierowski. Łódź 1989 s. 213-216.

⁵ Por. A. J. PALLA. *Skarby Świątyni*. Rybnik 1999 s. 94 n.

⁶ Por. A. UNTERMAN. *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*. Tłum. O. Zienkiwicz. Warszawa 1994 s. 132.

⁷ Por. M. TOMAL. *Jak modlą się Żydzi. Antologia modlitw*. Warszawa 2000 s. 27.

⁸ Fragment modlitwy przytoczony za: D. H. STERN. *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu*. Warszawa 2004 s. 944 n.

⁹ *Sentencje Ojców – Pirke Awot*. Tłum. E. Gordon. Red. Sacha Pecaric. Kraków 2005 s. 23.

uwagę, że do idei „Księgi Życia” odwołuje się dwunaste błogosławieństwo dodane przez uczonego Gamaliela II do Szemone Esre: „Nazarjczycy i Minim niech zginą w jednej chwili, niech będą wymazani z księgi żyjących i niech nie będą zapisani razem ze sprawiedliwymi”¹⁰. Zmiany Gamaliela II zatwierdzone zostały przez akademię w Jamnia w latach 90. pierwszego stulecia po Chrystusie¹¹. Należy zatem przypuszczać, że idea „Księgi Życia” była żywa wcześniej i przynajmniej w gronie faryzeuszy wykraczała poza ramy doczesności. Koncepcja „Księgi Życia” mogła być związana z ideą zmartwychwstania i przyjścia Mesjasza. Gdy przyjdzie Mesjasz, to przywróci do życia zmarłych zapisanych w „Księdze Życia”.

2. LITURGIA ŚWIĘTA *JOM KIPPUR* I JEJ OWOCE W ŻYCIU CZŁOWIEKA

Dzień Pojednania wieńczył 10-dniowy czas pokuty, który trwał od *Rosz ha-Szana* (początek roku), czyli od 1 Tiszri do 10 Tiszri. W Prawie czytamy: „Oto dla was ustawa wieczysta: dziesiątego dnia siódmego miesiąca będziecie pościć. Nie będziesz wykonywać żadnej pracy, ani tubylec, ani przybysz, który się osiedlił wśród was. Bo tego dnia będzie dla was dokonane przebłaganie, aby oczyścić was od wszystkich grzechów. Przed Bogiem będziecie oczyszczeni” (Kpł 16,29-30). Każdy Izraelita winien był w tym dniu w miarę możliwości stawić się w świątyni, aby wziąć udział w świętym zgromadzeniu (Kpł 23,23 n). Zatem pełne uroczystości święta *Jom Kippur* mogły się odbyć tylko w świątyni jerozolimskiej. Powstanie świątyni w Jerozolimie zostało uzasadnione koniecznością znalezienia miejsca dla przebywania Imienia Bożego: „szukać będziecie miejsca, które sobie wybierze Pan, Bóg wasz, spośród wszystkich pokoleń, by tam

¹⁰ Różne recenzje tekstu 12. błogosławieństwa podaje: M. WRÓBEL. *Synagoga a rodzący się Kościół*. Kielce 2002 s. 185 n.

¹¹ Por. Z. BORZYMIŃSKA. *Gamaliel II*. W: *Polski słownik judaistyczny*. T. 1. Warszawa 2003 s. 458.

umieścić swe Imię na mieszkanie” (Pwt 12,5). Salomon w przemówieniu z okazji poświęcenia świątyni, uzasadniając jej budowę, odwołał się do idei konieczności zapewnienia przestrzeni dla Imienia Bożego (1 Krl 8,15-20). W modlitwie na poświęcenie świątyni stwierdził: „Jest to miejsce, o którym powiedziałeś: Tam będzie moje Imię – tak, aby wysłuchać modlitwę, którą zanosi Twój sługa na tym miejscu” (1 Krl 8,29). Wydaje się, że miejscem obecności Imienia Bożego stało się Miejsce Najświętsze.

W Miejscu Najświętszym (הַבַּיִת) (Debir)¹², nazywanym również „Święte Świętych” (קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים)¹³, znajdowała się Arka Przymierza (1 Krl 6,19), ozdobiona dwiema skrzydlatymi postaciami (cherubami)¹⁴, które zostały wykonane z drewna oliwkowego pokrytego złotem i których skrzydła sięgały od ściany do ściany. Arka Przymierza znajdowała się w Miejscu Najświętszym tylko do czasów niewoli babilońskiej, czyli w świątyni Salomona¹⁵. W tym miejscu Bóg był obecny w sposób obrazowy pod postacią chmury (1 Krl 8,12). Ezechiel w swej wizji w miejsce Arki Przymierza przewidywał obecność Chwały Jahwe (Ez 44,4). Według Talmudu (Jom 21b) pięciu rzeczy zabrakło już w drugiej świątyni, czyli w świątyni Zorobabela¹⁶: Arki, świętego

---

¹² Toczy się dyskusja dotycząca usytuowania Miejsca Najświętszego. Wydaje się, że było ono wzniesione na skale, którą później rabini nazywali *eben szetijjah*, czyli „kamień fundamentu”, i uważali ją za skalę fundamentu świata. Może zatem Jezusowa aluzja wobec Piotra: „Ty jesteś Skalą i na tej Skale zbuduję mój Kościół” (Mt 16,18), odnosi się właśnie do tej skały. Por. R. DE VAUX. *Instytucje Starego Testamentu*. Poznań 2004 s. 335.

¹³ Ez 41,3-4.

¹⁴ Nazwa *cherub* (*kerub*) pochodzi z akadyjskiego, gdzie *karibu* czy *kuribu* oznacza geniusza, który jest doradcą wielkich bogów i orędownikiem wiernych. Por. DE VAUX. *Instytucje Starego Testamentu*. s. 335.

¹⁵ Wielu sądzi, że została wyniesiona i ukryta wcześniej przez wiernych kapłanów, w czasach szerzenia się obcych kultów na terenie świątyni.

¹⁶ Do odbudowy świątyni jerozolimskiej przystąpiono po edykcji Cyrusa w 538 r., a ukończono ją w 515 r. przed Chr. Upiękśzeniem i rozbudową świątyni zajął się Herod Wielki w 19 r. przed Chr., prace kontynuowano po jego śmierci do 64 r. po Chr. W 70 r. po Chr. wojska rzymskie tłumiące powstanie żydowskie zburzyły świątynię w Jerozolimie.

ognia, *Szekiny*, świętego ducha oraz *urim* i *tummim*¹⁷. Jednak ten pogląd wydaje się późniejszy niż przekonania ludzi współczesnych drugiej świątyni.

Do Miejsca Najświętszego mógł wejść tylko arcykapłan raz w roku, w dzień *Jom Kippur*¹⁸. Sanhedryn posiadał prawo wydania wyroku śmierci na każdego Żyda, który ośmieliłby się wejść do Świętego Świętych¹⁹. Według tradycji żydowskiej, tego dnia Mojżesz zszedł z góry Synaj z drugimi Tablicami Praw i oznajmił Hebrajczykom, że Bóg przebaczył im grzech kultu „złotego cielca”. I właśnie dlatego każdego roku w tym dniu każdy Żyd z osobna i Żydzi jako naród mogą oczyścić się z grzechów i otrzymać przebaczenie²⁰.

Arcykapłan przygotowując się do uroczystości, poddawał się rytuałowi oczyszczenia. Już na tydzień przed liturgią *Jom Kippur* przenoślił się do specjalnego pomieszczenia. Ostatniego dnia brał pięć kąpielei rytualnych. Przed wejściem do Miejsca Najświętszego arcykapłan ubierał się w specjalne szaty z bisioru (to znaczy cienkiego lnu bez skazy) koloru białego (lśniącego), które przypominały strój aniołów²¹. Na głowie miał turban i diadem; na piersi efod, rodzaj dalmatyki, ozdobionej na

---

¹⁷ Por. W. SANFORD LASOR. *Świątynia*. W: *Słownik wiedzy biblijnej*. Red. B. M. Metzger, M. D. Coogan. Warszawa 1996 s. 747.

¹⁸ Por. T. HANELET. *Świątynia Salomona – geneza i architektura*. W: „Słowo Twoje jest prawdą”. *Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Stanisława Mędali w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa 2000 s. 124.

¹⁹ Zob. FILON ALEKSANDRYJSKI. *Lagatio ad Gaium*, 307.

²⁰ Por. KAMERAZ-KOS. *Święta i obyczaje żydowskie*. s. 47 oraz A. UNTERMAN. *Jom Kippur*. W: *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*. s. 131 n.; J. EISENBERG. *Judaizm*. Tłum. I. Stąpor, E. Wolańska. Warszawa 1999 s. 17. A. Paciorek datuje powstanie tego święta na czasy Ezdrasza i Nehemiasza. A. PACIOREK. *Obyczajowość życia wspólnotowego*. W: *Życie społeczne w Biblii*. Red. G. Witaszek. Lublin 1998 s. 311. Wydaje się, że wyraźny związek uroczystości z pustynią może wskazywać również na pochodzenie tego święta ze starszej tradycji. C. Schedl zwraca uwagę na starożytny rysy rytu tego święta i wywodzi jego genezę z czasów przed niewolą babilońską. C. SCHEDL. *Historia Starego Testamentu*. T. 2. Tłum. Stańczyk. Tuchów 1995 s. 170 n. Na czasy przedwygnaniowe wskazuje: J. SCHREINER. *Teologia Starego Testamentu*. Tłum. B. W. Matusiak. Warszawa 1999 s. 355.

²¹ Por. K. ARMSTRONG. *Jerozolima. Miasto trzech religii*. Warszawa 2000 s. 170.

ramionach krwawnikami, odmianą czerwonego agatu²². Cały czas towarzyszyli mu kapłani i lewici, dbając o zachowanie wszystkich przepisów czystości²³. W ten sposób arcykapłan wchodził na drogę świętości, być może modląc się słowami: „obmyj mnie zupełnie z mojej winy i oczyść mnie z grzechu mojego” (Ps 51,4).

Na wstępie liturgii *Jom Kippur* (10 Tiszri) przyprowadzano do arcykapłana jednorocznego byczka. Nad jego głową arcykapłan spowiadał się z grzechów własnych i grzechów kapłanów urzędujących w świątyni. Następnie przyprowadzano dwa kozły. Arcykapłan rzucał losy: „dla Pana” i „dla Azazela”. Ten kozioł, na którego padł los „dla Pana” był składany w ofierze za naród.

Potem arcykapłan wchodził do miejsca Świętego Świętych w świątyni jerozolimskiej, by dokonać okadzenia i skropić krwią kozła *kapporet* (przebłagalnię), a później, gdy Arka z *kapporet* zniknęła, skropić skałę świętą i prosić o wybaczenie grzechów własnych i ludu pokutującego. Rytuał okadzenia Miejsca Najświętszego zapisany w traktacie Miszny Yoma ukazuje skrupulatnie wszystkie czynności arcykapłana. „Wynieśli mu łopatkę i węglarkę, a on wziął dwie pełne garście kadzidła i nałożył je na łopatkę, która była duża, stosownie do jego wielkości, lub mała, stosownie do jego małości, i taka była przepisana miara łopatki. Wziął węglarkę w swą prawą rękę, a łopatkę w lewą rękę. Przeszedł przez Sanktuarium, aż do miejsca między dwiema zasłonami oddzielającymi Sanktuarium od Świętego Świętych. A było między nimi miejsca na łokieć. Rabbi Jose mówi: Była tam jedna zasłona, bowiem jest napisane: I zasłona będzie wam oddzielała święte miejsce od Najświętszego. Zewnętrzna zasłona była podwiązana po południowej stronie, a wewnętrzna po północnej stronie; kiedy już znalazł się na północy, odwrócił na południe i poszedł dalej, mając zasłonę po lewej ręce, aż do Arki. Gdy dotarł do Arki, umieścił węglarkę między dwoma słupami. Nasypał kadzidło na węgle i całe miejsce wypełniło

²² Por. P. DREYFUS. *Święty Paweł*. Częstochowa 2002 s. 44.

²³ Jak skrupulatnie przestrzegano zasady czystości rytualnej niech świadczy fakt zdjęcia z urzędu arcykapłana Szymona, syna Kamitusa (17-18) z powodu niezdolności prowadzenia obrzędów w Dniu Pojednania, której przyczyną była nieczystość zaciągnięta poprzez kontakt ze śliną Araba. Por. C. VERMS. *Kto był kim w czasach Jezusa*. Warszawa 2006 s. 46.

się dymem. Wszedł tą samą drogą, którą wszedł, a w zewnętrznej przestrzeni odmówił krótką modlitwę. Aby nie przedłużał modlitwy, gdyż wprawiliby to Izrael w przerażenie²⁴. Powróciwszy na dziedziniec, brał krew cielca i wchodził do Miejsca Najświętszego po raz drugi, by pokropić krwią cielca przebłagalnię i siedem razy przed przebłagalnią (Kpł 16,14). Po powtórnym wyjściu na dziedziniec arcykapłan zabijał kozła przeznaczonego losem „dla Pana” i z krwią tego kozła wstępował po raz trzeci do Miejsca Najświętszego (Kpł 16,10)²⁴. Rytuał skrapiania krwią Miejsca Najświętszego był precyzyjnie określony: „Wziął krew od tego, który ją mieszał i jeszcze raz wszedł do miejsca, do którego wchodził poprzednio, i rozpryskał krew raz w górę i siedem razy na dół, nie tak jakby pryskał w górę lub w dół, lecz jakby trzymał bicz. I w taki sposób liczył: jeden, jeden i jeden, jeden i dwa, jeden i trzy, jeden i cztery, jeden i pięć, jeden i sześć, jeden i siedem. Wszedł i położył ją na złotym stojaku w sanktuarium²⁵. Po wyjściu z Miejsca Najświętszego święcił krwią ofiarną zasłony, ołtarze i święte sprzęty świątynne, stoły na chleby pokładne, na których w każdą sobotę składano w ofierze 12 bochenków chleba. Według tradycji, zasłony skrapiał krwią cielca, a zmieszaną krwią cielca i kozła namaszczał rogi złotego ołtarza kadzenia i skrapiał go siedem razy (Kpł 16,17-18).

Po dokonaniu poświęcenia przyprowadzano drugiego kozła, tego, na którego padł los „dla Azazela”. Arcykapłan unosił dłonie nad głową zwierzęcia i wygłaszał modlitwę, w której wyznawał grzechy narodu. W ten sposób symbolicznie przenosił grzechy na zwierzę ofiarne. Następnie koziół, którego los wyznaczył „dla Azazela”, był wypędzany na pustynię (Kpł 16,10). Ryt ten znali już Babilończycy i Hetycy²⁶. Według rytuału hetyckiego dla usunięcia zarazy z kraju i od wojska odprawiano ceremonie, podczas których wódz wkładał ręce na barana, którego następnie przeprowadzano przez obóz i wypędzano na teren nieprzyjaciela²⁷. Również Grecy znali rytuał wypędzenie kozła ofiarnego

²⁴ Por. E. ZAWISZEWSKI. *Dzień Pojednania według przekazów biblijnych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12:1965 z. 1 s. 12.

²⁵ Por. R. GRIERSON, S. MUNRO-HAY. *Arka Przymierza*. Warszawa 2002 s. 77 n.

²⁶ Por. S. WYPYCH. *Pięcioksiąg*. W: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*. T. 1. Warszawa 1987 s. 139.

²⁷ Por. ZAWISZEWSKI. *Dzień Pojednania według przekazów biblijnych*. s. 21.

(φάρμακός – *pharmakos*)²⁸. Na wyspie Leukadii w rycie pokutnym kozła ofiarnego w celu oczyszczenia z win strącano ofiarę z wysokiego brzegu morza²⁹. W Atenach podczas dorocznych świąt Thargeliów (maj/czerwiec), a w innych miastach w czasach kataklizmów (głód, inwazja, susza, epidemia), rozwrzeszczany tłum wyganiał z miasta dwóch mężczyzn, którzy symbolicznie kumulowali na sobie całe zło wspólnoty. Mogli to być niewolnicy, przestępcy, włóczędzy. Nieszczęśnicy musieli wysłuchać obelg, prześladowcy siekli ich różgami i ciskali kamienie. Obrzęd kończył się zrzućciem wygnańców ze skarpy. W ten sposób dokonała się ofiara zastępcza i miasto ponownie było czyste. Platon uważał, że dla Aten takim *pharmakos*, „kozłem ofiarnym” stał się Sokrates.

Żydzi wypędzali kozła na pustynię, ponieważ była utożsamiana ze szczególnym miejscem działania złego ducha³⁰. Na kozła wkładano grzechy ludu i wypędzano go do królestwa, w którym królował *Azazel*. Symbolicznie czynił to arcykapłan, wkładając ręce na kozła i modląc się słowami: „O Boże, Twój lud, dom Izraela, dopuścił się nieprawości, wykroczeń i grzechów wobec Ciebie. Proszę więc, Boże, wybaczyć nieprawości, wykroczenia i grzechy, jakie Twój lud, dom Izraela popełnił wykraczając i grzesząc przed Tobą, jak napisano w Prawie sługi Twego Mojżesza” (m. Joma 6,2)³¹. W czasie prowadzenia kozła na pustynię ludzie znęcali się nad nim i uprzykrzali mu życie, by nie wrócił z grzechami z powrotem. W późniejszej tradycji dla całkowitej pewności strącano go ze skały (m. Joma 6,6)³².

Wreszcie palono poza obozem (poza miastem) obydwie ofiary – cielca za arcykapłana i kapłanów oraz kozła za lud (Kpł 16,27).

Liturgię wieńczyło błogosławieństwo, w którym arcykapłan wypowiedział na głos imię Boga, święty tetragram, JHWH. Żydzi do dzisiaj

²⁸ Por. M. VEGETTI. *Człowiek i bogowie*. W: *Człowiek Grecji*. Red. J. P. Vernant. Warszawa 2000 s. 314.

²⁹ Por. J. FREDOUILLE, G. RACHET. *Cywilizacje śródziemnomorskie. Leksykon*. Katowice 2007 s. 541.

³⁰ Por. PACIOREK. *Obyczajowość życia wspólnotowego*. s. 310.

³¹ Por. A. TRONINA. *Księga Kapłańska. Nowy komentarz biblijny*. T. III. Częstochowa 2006 s. 245.

³² Por. P. STERN. *Azazel*. W: *Słownik wiedzy biblijnej*. s. 48-49.

nie wypowiadają tego imienia, a gdy czytają tekst święty, to w miejsce tetragramu wypowiadają Adonaj, to znaczy Pan.

3. WYPEŁNIENIE LITURGII ŚWIĘTA *JOM KIPPUR* W OFIERZE JEZUSA

Autor Listu do Hebrajczyków widzi wypełnienie rytu *Jom Kippur* w Jezusie Arcykapłanie: „Chrystus, zjawiwszy się jako arcykapłan dóbr przyszłych, przez wyższy i doskonalszy, i nie ręką – to jest nie na tym świecie – uczyniony przybytek, ani nie przez krew kozłów i cielców, lecz własną krew wszedł raz na zawsze do Miejsca Najświętszego, zdobywszy wieczne odkupienie” (Hbr 9,11-12).

Ciało z kozła, którego krew została wykorzystana do przebłagania za grzechy, składano w ofierze całopalnej poza murami miasta. W ten dzień naród był wezwany do zaniechania wszelkich świeckich zajęć i oddania się postawie pokuty za grzechy (Kpł 23,32). Jezus złożył swoją ofiarę poza murami miasta, ponieważ wzgórze Golgota znajduje się poza kręgiem świętości, który zakreślają mury miasta. W całym opisie męki Jezusa dominuje atmosfera pokutna, chociaż czas paschalny powinien skłaniać do radosnego świętowania.

Ze świętem *Jom Kippur* wiązano również ideę oczyszczenia świątyni, która mogła być zanieczyszczona przez kapłanów i lud. Wskutek obrzędów liturgicznych następowało oczyszczenie świątyni, czyli usunięcie grzechów z jej przestrzeni, jakby nowa jej konsekracja³³. Jezus wypędzający przekupniów ze świątyni w symboliczny sposób wypełnił funkcję arcykapłańską, tym razem oczyszczając świątynię nie przez krew kozła, ale własną mocą z rzeczywistych grzechów naruszenia świętości poprzez handel w świątyni. Wszystkie Ewangelie zachowały Jezusowe symboliczne oczyszczenie świątyni. Synoptycy wydarzeniem oczyszczenia świątyni wprowadzają pasję Jezusa (Mk 11,15-19; Mt 21,12-17; Łk 19,45-48), a ewangelista Jan przenosi to wydarzenie na początek Ewangelii, czyniąc z niego inauguracyjne wystąpienie Jezusa w Jerozolimie (J 2,13-22). W Ewangelii Jana, Piotr w imieniu dwunastu

³³ Por. ZAWISZEWSKI. *Dzień Pojednania według przekazów biblijnych*. s. 16.

daje świadectwo w słowach: „Myśmy uwierzyli i poznali, że Ty jesteś Świętym Boga” (J 6,69). W stwierdzeniu „Święty Boga” kryje się wyznanie wiary, że Jezus jest arcykapłanem Boga, bo tytuł święty przysługiwał starotestamentalnemu arcykapłanowi, który pełnię tej świętości osiągał w czasie liturgii oczyszczenia w święto *Jom Kippur*.

Święty Jan wyjaśnia wspólnocie, że „[Jezus] jest ofiarą przebłaganą (ἰλασμός) za nasze grzechy i nie tylko za nasze grzechy, lecz również grzechy całego świata” (1 J 2,2 por. 1 J 4,10). W tym samym duchu wypowiada się autor Listu do Hebrajczyków: „[Jezus] musiał się upodobnić pod każdym względem do braci, aby stał się miłosiernym i wiernym arcykapłanem wobec Boga dla przebłagania (ἰλάσκεσθαι) za grzechy ludu” (Hbr 2,17). Święty Paweł w Liście do Rzymian w dłuższym wywodzie uzasadnia potrzebę usprawiedliwienia zarówno pogan, jak i Żydów, by ostatecznie ukazać wypełnienie nadziei odpuszczenia grzechów w ofierze Jezusa. „Jego to ustanowił Bóg narzędziem przebłagania (ἰλαστήριον) przez wiarę mocą Jego krwi. Chciał przez to okazać, że sprawiedliwość Jego względem grzechów popełnionych dawniej – za cierpliwości Bożej – wyrażała się w odpuszczeniu ich po to, by ujawnić w obecnym czasie Jego sprawiedliwość i aby pokazać, że On sam jest sprawiedliwy i usprawiedliwia każdego, który wierzy w Jezusa” (Rz 3,25-26)³⁴. Zastosowane przez Pawła pojęcie ἰλαστήριον jest znane z LXX i jest tłumaczeniem hebrajskiego pojęcia כִּפּוּר, określającego wierzchnią część Arki Przymierza, która raz w roku, w czasie święta *Jom Kippur* skrapiana była krwią ofiarną na przebłaganie za grzechy. Lud starotestamentalny tylko krwi przypisywał moc rozgrzeszenia: „gdyż życie ciała jest we krwi, a Ja dałem wam ją do użytku na ołtarzu, abyście dokonali nią przebłagania za dusze wasze, gdyż to krew dokonuje przebłagania za życie” (Kpł 17,11).

Gdy Kain zabił Abła, usłyszał głos Boga: „Krew brata twego głośno woła ku mnie” (Rdz 4,10). Wołanie krwi Abła to domaganie się sądu nad zabójcą Kainem. Bóg wydaje wyrok na Kaina w postaci kary wygnania równoznacznej z karą śmierci (Rdz 4,14), ale Kain poprzez modlitwę wyprasza ułaskawienie od kary śmierci (Rdz 4,15). Dawid

---

³⁴ Por. J. FREY, J. SCHRÖTER. *Deutungen des Todes Jesu im Neuen Testament*. Tübingen 2007 s. 17.

wydaje wyrok śmierci na Amalekitę, który zabił Saula. W czasie wykonywania wyroku wypowiada formułę: „Odpowiedzialność za twoją krew zrzucam na twoją głowę” (Rdz 1,16), co oznacza, że Amalekita jest winien własnej śmierci, Dawid jest tylko narzędziem sprawiedliwości. W tym kontekście umycie dłoni w wodzie przez Piłata i wypowiedzenie formuły: „Nie jestem winny krwi tego Sprawiedliwego” (Mt 27,24) jest uznaniem wobec prawa rzymskiego niewinności Jezusa. Zgromadzenie przyjęło odpowiedzialność za śmierć Jezusa przez akklamację: „Krew Jego na nas i na dzieci nasze” (Mt 27,25). Na płaszczyźnie teologicznej wołanie ludu staje się prośbą, modlitwą o pokropienie krwią, która uwalnia z grzechu i jego konsekwencji, czyli śmierci, bo z grzechów może uwolnić tylko krew Sprawiedliwego (Rz 3,26).

Ciekawą analogię możemy odnaleźć w opowiadaniu o przejęciu błogosławieństwa należnego Ezawowi przez Jakuba. W historii tej Rebeka przejmuje odpowiedzialność za wyłudzenie błogosławieństwa dla Jakuba od Izaaka. Jakubowi bojącemu się przekleństwa ojca, odpowiada: „Niech na mnie spadnie to przekleństwo dla ciebie mój synu!” (Rdz 27,13). Matka przejmuje przekleństwo, by syn mógł otrzymać błogosławieństwo. Ostatecznie Rebeka przejmuje rolę „kozła ofiarnego”, bierze na siebie grzech syna, by dzięki temu mogła przetrwać obietnica dana Abrahamowi. Dzięki jej ofierze Izrael otrzymuje błogosławieństwo. W nieco innym kontekście rolę „kozła ofiarnego” przyjmuje Abigail, która, by zapobiec rozlewowi krwi, woła do Dawida: „Panie mój! Niech na mnie spadnie wina!” (1 Sm 25,24). Z niepokojem przyjmujemy słowa proroka Natana skierowane do Dawida: „Pan odpuszcza ci też twój grzech – nie umrzesz, lecz dlatego, że przez ten czyn odważyłeś się wzgardzić Panem, syn który ci się narodzi, na pewno umrze” (2 Sm 12,13). Boimy się nazwać małe dziecko, dopiero co urodzone, „kozłem ofiarnym”, ale taka jest konfiguracja teologiczna tego wydarzenia. Niewinne dziecko przyjmuje grzech Dawida i zostaje poświęcone jego życie. W nowym wymiarze teologicznym Syn – Jezus Chrystus, bez żadnej winy (Hbr 4,15) przyjmuje grzech świata (J 1,29) i składa się w ofierze, aby wszyscy, którzy w niego uwierzą mieli życie (J 20,31).

Ewangelista Łukasz prezentuje Jezusa jako ofiarę składaną za grzechy w Dzień *Jom Kippur*. Jezus zostaje ubrany przez Heroda Antypasa

w lśniący (biały) płaszcz (λαμπρός)³⁵. Zgodnie z rytuałem *Jom Kippur* (Kpł 16,4.24) arcykapłan zamiast zwyczajnych szat przywdziewał białą szatę lnianą, aby dokonać obrzędu przebłagania. Według Miszny (Joma 7,3) w rzeczywistości były używane trzy różne szaty kultowe: „arcykapłan odprowadzał oficjum czytań w szacie z bisioru, następnie obmywał ręce i stopy, rozbierał się, zanurzał się w wodzie [...] i przynoszono mu szaty złociste. Wkładał je i mył ręce i stopy, a następnie wychodził, by złożyć ofiarę z barana [...]. Obmywał ręce i stopy, rozbierał się i przynoszono mu białe szaty. Jezus, tak jak arcykapłan, zmienia szaty i sam siebie składa w ofierze przebłagalnej za grzechy. Biała, lśniąca szata dana przez Heroda ukazywała Go jako arcykapłana (Łk 23,11), a czerwony płaszcz ukazywał Go jako króla (Mk 15,17; Mt 27,28; J 19,2-3)³⁶. Pojawiające się drwiny i szyderstwa z Jezusa mogą być reminiscencją liturgii *Jom Kippur*, kiedy drwiono z kozła ofiarnego, na którego wkładano grzechy Izraela i wypędzano poza mury miasta, a następnie strącano z góry. Kozioł ofiarny zastępował grzesznika, z którego drwiono i wyśmiewano. Z tego powodu na swój los skarży się sprawiedliwy Hiob, traktowany jak grzesznik: „A teraz jestem przedmiotem ich fraszek i tematem wesołych pieśni, brzydzą się, omijają z dala, nie wstydzą się pluć mi w twarz” (Hi 30,9-10)³⁷. Ewangelista Łukasz proklamował Jezusowe przyjęcie grzechów na wzór kozła ofiarnego już w Nazarecie, kiedy Jezusa „wyrzucili z miasta i wyprowadzili aż na stok góry (ὄρος) [...], aby Go strącić” (Łk 4,29). Jezus wybrał wyjątkowy dzień na swoje wystąpienie w Nazarecie! W swojej wypowiedzi w synagodze nawiązuje do idei Roku Jubileuszowego³⁸. Kiedy rozpoczął się Rok Jubileuszowy? W Księdze Kapłańskiej czytamy: „Dziesiątego dnia, siódmego miesiąca zatrąbisz w róg w całej ziemi.

³⁵ Białe szaty (λαμπρός) obowiązywały również Greków i Rzymian przy składaniu ofiar (Teofrast u Porfiriusza. *De abstinentia*, II, 19, 4, Owidiusz. *Tristia*, II, 14, 14 i V, 5, 88; Persjusz. *Satyry*, II, 40). Por. P. VEYNE. *Imperium grecko-rzymskie*. Kęty 2008 s. 447.

³⁶ Por. V. LOUPAN, A. NOËL. *Śledztwo w sprawie Jezusa*. Kraków 2010 s. 323.

³⁷ Por. R. BROWN. *The Death of the Messiah. From Gethsemane to the Grave: A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*. V. 1. London/New York 2008 s. 574.

³⁸ Por. F. GRYGLEWICZ. *Ewangelia św. Łukasza*. Poznań-Warszawa 1974 (PŚNT III/3) s. 131.

Będziecie święcić pięćdziesiąty rok [...] będzie on dla was Rokiem Jubileuszowym” (Kpł 25,9-11). Zatem Jezus z dużym prawdopodobieństwem proklamował Rok Jubileuszowy w święto *Jom Kippur*. Ten dzień jest wyjątkowy, nie jest to szabat tygodniowy – jest to szabat dla całego roku³⁹. W tej atmosferze Jezus ogłasza czas wyzwolenia z grzechów, który zostanie uwieńczony ofiarą na krzyżu i słowami skierowanymi do pokutującego łotra: „Dziś ze mną będziesz w raju” (Łk 23,43)⁴⁰. To „dziś” zbawienia stało się możliwe dla wszystkich czyniących pokutę dzięki przebłaganiu za grzechy, jakie zostało dokonane w krwi Jezusa. W tym duchu wystąpienie Jezusa w Nazarecie interpretuje Orygenes: „Dlatego też i my, jeśli zgrzeszyliśmy, powinniśmy mówić: Grzech mój wyznałem Tobie [...]. Wyznam nieprawość moją wobec Pana (Ps 32,5). Jeśli bowiem tak postąpimy i wyznamy grzechy nasze nie tylko Bogu, ale i tym, którzy mogą leczyć nasze rany i grzechy, to grzechy nasze zostaną zniszczone przez Tego, który [...]”⁴¹. Wspólnota z Qumran czas zbawienia umiejscawia pomiędzy pierwszym tygodniem ostatniego jubileuszu, a ostatnim dniem tego roku (11 QMelch 7-8)⁴².

Zatem lud w Nazarecie, wyprowadzając poza miasto na górę, nieświadomie objawia Jezusową zbawczą funkcję wyzwolenia ludzi z grzechów. Istnieje paralela między ludźmi wyprowadzającymi Jezusa z synagogi (4,28) a tłumem, który uczestniczy w pojmaniu Jezusa (22,47), następnie w czasie drogi prowadzącej na krzyż (23,27) oraz w domaganiu się z „wielkim wrzaskiem” (φωναῖς μεγάλαις) ofiary Jezusa (23,23). Kulminacyjnym punktem staje się wyczekiwanie ludu

³⁹ Por. DE VRIES. *Obrzędy i symbole Żydów*. s. 118; C. F. EVANS. *Saint Luke*. TPI New Testament Commentaries. London/Philadelphia 1990 s. 270.

⁴⁰ Wątek okazywanego miłosierdzia przechodzi przez całą Ewangelię Łukasza. W *Magnificat* słyszymy, że Bóg jest miłosierny (1,50,54), potwierdza to hymn Benedictus (1,72). Następnie mamy słowa zachęty: „Bądźcie miłosierni, bo i Ojciec wasz Niebieski jest miłosierny” (6,63). O miłosierdziu mówi: przypowieść o zagubionej owcy (15,1-7); przypowieść o zagubionej drachmie (15,8-10); przypowieść o Ojcu miłosiernym (15,11-32); scena nawrócenia jawnogrzeszniczy (7,36-50); opowieść o miłosiernym Samarytaninie (10,30-37). Szerzej na temat miłosierdzia pisze: K. ROMANIUK. *Biblijny traktat o miłosierdziu*. Ząbki 2004.

⁴¹ Por. C. CORSATO. *Biblia w interpretacji Ojców Kościoła*. Karków 2007 s. 34 n.

⁴² Por. P. MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran – Wadi Murabba'at – Masada*. Kraków 1996 s. 402.

(καὶ εἰστίκει ὁ λαὸς θεωρῶν) na złożenie ofiary przebłagalnej (23,35). Efektem złożenia ofiary jest uznanie przez tłum własnej grzeszności (23,48). Najwyraźniej Łukasz przeredagowuje zastaną tradycję, by uwypuklić ideę ofiary za grzechy w śmierci Jezusa na krzyżu. Według Łukasza liturgia ofiary rozpoczyna się w Nazarecie, by zostać uwieńczona wygnaniem Jezusa z Jeruzolimy i złożeniem w ofierze na skale, zwanej „Czaszką” (Łk 23,33), poza murami miasta⁴³. Następnie w finale Ewangelii Kościół otrzymuje misję niesienia orędzia wyzwolenia z grzechów w słowach pożegnalnych Jezusa: „Tak jest napisane: Mesjasz będzie cierpiał i trzeciego dnia zmartwychwstał; w imię Jego głoszone będzie nawrócenie i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom, począwszy od Jeruzolimy” (Łk 24,46).

Ewangelista Mateusz już w Ewangelii Dzieciństwa proklamuje ideę wybawienia z grzechów wiernego ludu przez Jezusa. Słyszymy słowa anioła Pańskiego, który zwiastuje Józefowi: „Józefie synu Dawida nie bój się wziąć do siebie Maryi, twej Małżonki; albowiem z Ducha Świętego jest to, co się z niej poczęło. Porodzi Syna, któremu nadasz imię Jezus, On bowiem zbawi lud swój z jego grzechów” (Mt 20-21). Mateusz również przytacza tradycję o drwinach z Jezusa, co przypomina drwiny z niosącego grzechy kozła ofiarnego (Mt 27,27-31; 39-44). Wątek drwin jest zresztą powszechny dla wszystkich synoptyków, a więc był bardzo pierwotnym orędziem zawartym już w najstarszej tradycji, którą może przekazywać ewangelista Marek (Mk 14,65; 15,20.29-32).

Jezus modlący się na krzyżu przypomina (Mk 15,34; Mt 27,46; Łk 23,46) arcykapłana, który składa ofiarę wraz z towarzyszącą modlitwą.

W samej chwili śmierci Jezusa wypełnia się idea dostępności zbawienia dla wszystkich ludzi, jak zostało to proklamowane przez Salomona przy poświęceniu świątyni: „Niech wszystkie narody ziemi poznają Twe imię” (1 Krl 8,43). W momencie śmierci swego Syna Bóg rozdziera symbolicznie swoje szaty, o czym informują ewangeliści: „Zasłona przybytku rozdarła się na dwoje, z góry na dół” (Mk 15,38; Mt 27,51; Łk 23,45). Obecność Boga za zasłoną (szatą) była dostępna

⁴³ „Jezus umarł jako kozioł ofiarny”, tak zrekapitułuje rozważanie na temat ofiary Jezusa: D. EDWARDS. *Jak działa Bóg?* Kraków 2013 s. 165.

tylko dla arcykapłana, teraz Bóg w ofierze Jezusa stał się dostępny dla wszystkich.

W Ewangelii Jana dominują wątki paschalne ofiary składanej przez Jezusa. Już na samym początku Jan Chrzciciel przedstawia Jezusa jako Baranka Bożego, który gładzi grzech świata (J 1,29.36), a w opisie śmierci Jezusa wydobywa analogię pomiędzy ofiarą baranka paschalnego a ofiarą Jezusa. Według ewangelisty Jana Jezus umiera na krzyżu 14 *nisan* w tym samym czasie, kiedy w świątyni składano ofiary z baranków, kilka godzin przed posiłkiem paschalnym. Jezusowi nie łamano kości, tak jak barankowi paschalnemu (Wj 12,46; Lb 9,12; Miszna, Pesachim 7,11; Jub 49,13). Symbol niełamania kości barankowi miał oznaczać nadzieję zmartwychwstania. Talmud podaje, że zabitemu barankowi należało otworzyć serce, aby umożliwić wypłynięcie z niego wszystkiej krwi, tak by nie narazić uczestników uczty na jej spożywanie (Pesachim 74b). Wzmianka ta przypomina szczegół z męki Chrystusa, zanotowany przez ewangelistę Jana, że wiszącemu na krzyżu Jezusowi jeden z żołnierzy lancą otworzył bok i „natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19,34)⁴⁴.

Niemniej jednak i w opisie ewangelisty Jana możemy odnaleźć wątki, których analogii można doszukiwać się w święcie *Jom Kippur*. Ofiarę zastępczą z Jezusa za lud proklamuje arcykapłan Kajfasz na posiedzeniu Sanhedrynu: „Wówczas jeden z nich, Kajfasz, który w owym roku był najwyższym kapłanem, rzekł do nich: Wy nic nie rozumiecie i nie bierzecie tego pod uwagę, że lepiej jest dla was, gdy jeden człowiek (ἄνθρωπος) umrze za lud (ὑπὲρ τοῦ λαοῦ), niż miałby zginąć cały naród” (J 11,49-50). Słowa arcykapłana zostały przypomniane w momencie aresztowania Jezusa, gdy ewangelista relacjonuje: „Właśnie Kajfasz poradził Żydom, że warto, aby jeden człowiek (ἄνθρωπος) zginął za naród (ὑπὲρ τοῦ λαοῦ)” (18,14). W ten sposób arcykapłan nieświadomie proklamuje złożenie ofiary za lud, by śmierć jednego ocaliła żyjących⁴⁵.

Warto zauważyć jeszcze jeden szczegół, że po ukrzyżowaniu żołnierze podzielili szaty Jezusa na cztery części! Jakie szaty? Ewangelista

⁴⁴ Por. J. DROZD. *Ostatnia Wieczerza nową Paschą*. Katowice 1977 s. 55.

⁴⁵ Por. R. GIRARD. *Kozioł ofiarny*. Łódź 1987 s. 165.

Jan wyjaśnia, że żołnierze ubrali Jezusa w płaszcz purpurowy (J 19,2). W tych szatach Jezus został przyprowadzony na miejsce ukrzyżowania i to płaszcz purpurowy został podzielony na cztery części. Jest to symbol podziału królestw tego świata i podziałów wynikających z politycznych nadziei mesjańskich. Tunika, tkana z góry na dół, to szata kapłańska, która jest prawdziwą szatą królewską⁴⁶. Jakiż piękny obraz roztacza przed nami ewangelista Jan, gdy spod szaty purpurowej, symbolizującej władzę tego świata, wyłania się szata kapłańska symbolizująca Kościół, przypominająca prostą, białą tunikę, którą arcykapłan ubierał do służby w Dniu Pojednania – *Jom Kippur* (Kpł 16,4.23)⁴⁷. Królestwa tego świata są rozrywane przez działania żołnierzy, Kościół jednoczy się wokół Chrystusa, który jest zarazem najwyższym królem i kapłanem. O tę szatę rzucono losy! Cóż oznacza rzucenie losów? To symbol zdania się na działanie Boga! To nie człowiek wybiera, ale decyduje Bóg. Królestwo, które jest teraz proklamowane, jest oparte na łasce Boga. W ten sposób spełniają się słowa Prologu o chwale, jaka staje się udziałem wszystkich żyjących w królestwie opartym na prawie Bożym, które jest łaską prawdy (J 1,14). Szatę Chrystusa może ubrać każdy, kto się zda na los (wołę) Boga (J19,24)⁴⁸.

Jak wielkie symboliczne znaczenie posiadały szaty Jezusa dla pierwotnej wspólnoty Kościoła, niech świadczy legenda przekazywana

---

⁴⁶ Jak ważne były szaty kapłańskie niech świadczy incydent starania się o szaty kapłańskie lewitów na początku lat 60., odnotowany przez Józefa Flawiusza: „Ci spośród lewitów (jest to osobne plemię), którzy śpiewali hymny, prosili króla, aby zwołałszy sanhedryn pozwolił im nosić podobnie jak kapłanom lnianą tunikę [...]. Żądaniu ich stało się zadość. Albowiem za zgodą zgromadzonych członków sanhedrynu przyznał śpiewającym hymny prawo, aby rzuciwszy dawne szaty, przywdziali lniane, jak sobie życzyli [...]. Lecz wszystko to było sprzeczne z prawami przodków, których przekroczenie musiało ściągnąć zasłużoną karę”. Ant. XX, 216.

⁴⁷ Por. B. SZCZEPANOWICZ. *Moda w Biblii*. Kraków 2011 s. 95.

⁴⁸ I. de la Poterie stanowczo sprzeciwia się uznaniu w tunice szaty kapłańskiej. I. DE LA POTTERIE. *Męka Jezusa Chrystusa według Ewangelii Jana*. Kraków 2006 s. 117. Jednak należy zauważyć, że gdy Piotr wyznaje wiarę po proklamacji Eucharystii przez Jezusa w synagodze w Kafarnaum, to określa Jezusa „Świętym Bogą” (J 6,69). Tytuł ten był odnoszony do Aarona (Ps 106,16; Syr 45,6) i jego następców. Zatem Piotr wyznaje wiarę w Jezusa Mesjasza – Najwyższego Kapłana. Teraz na krzyżu Jezus sprawując Eucharystię i każdy, kto ubiera szatę Jego łaski, uczestniczy w Jego ofierze i ma życie wieczne.

w Kościele gruzińskim. Tradycja opowiadana z pokolenia na pokolenie mówi, że przy ukrzyżowaniu był obecny Żyd o imieniu Elioż, któremu ostatecznie powierzono szatę Jezusa. Elioż zabrał szatę Jezusa jako cenną relikwię i zaniósł ją do Mcchety w Iberii, gdzie została ukryta. Na początku IV w., w czasie głoszenia Ewangelii przez Świętą Nino, odnaleziono szaty Jezusa. Zgodnie z tradycją wyrażoną w *Nawróceniu Kartlii* były to szaty, które miał na sobie Jezus podczas chrztu w Jordanie i podczas przemienienia na Górze Tabor, tak więc uczestniczyły one w tajemnicy światła, ponieważ w momencie przemienienia Jezusa: „twarz Jego zajaśniała jak słońce, odzienie zaś stało się białe jak światło” (Mt 17,2)⁴⁹. Również według starej tradycji tunikę szyla Matka Jezusa, a więc to Maryi została powierzona troska o Kościół, który symbolicznie wyraża niepodzielona pod krzyżem tunika⁵⁰.

Śledząc wątki liturgii święta *Jom Kippur* w opisach męki, musimy jednak pamiętać o zasadniczej różnicy. Jezus jako arcykapłan nie potrzebuje składać ofiary za siebie, jak czynił to każdorazowo arcykapłan starotestamentalny, a więc wyeksponowane analogie sięgają do starotestamentalnej ofiary składanej przez arcykapłana za lud.

KONKLUZJA

Wędrując za pierwszą wspólnotą wierzących w Jezusa i ich refleksją nad męką i śmiercią Jezusa, możemy zauważyć, że pod prostym opisem zaistniałych wydarzeń kryje się przesłanie teologiczne. Uczniowie, a za nimi pierwsi wyznawcy Jezusa, stawiali sobie pytanie, dlaczego ich Mistrz umarł taką śmiercią? To pytanie było nie tylko ich osobistym pytaniem, ale mogło stanowić także formę oskarżenia tych, którzy nie uwierzyli w Jezusa i zarzucali wierzącym: dlaczego Ten, w którego

---

⁴⁹ Por. P. SINISCALCO. *Starożytne Kościoły Wschodnie. Historia i literatura*. Kraków 2013 s. 255.

⁵⁰ W starożytności przywiązywano wielką wagę do symboliki szat. W Grecji obchodzono święto Panatenajów, którego centralnym punktem było nałożenie na posąg Ateny Polias świeżo utkanych szat (peplosu). Por. *Mała encyklopedia kultury antycznej*. Red. Z. Piszczek. Warszawa 1990 s. 561.

wierzyście umarł jako złoczyńca ma krzyżu? Pierwotna wspólnota za-uważała wiele analogii pomiędzy śmiercią Jezusa a starotestamentalną liturgią zbawczą święta *Jom Kippur*. Teologia ta pojawiła się w załączku w Ewangelii Marka. Wyrazem tej koncepcji teologicznej był wyeksponowany realizm męki, totalne odrzucenie, znęcanie się i drwiny z Jezusa. W tej konwencji teologicznej utrzymał się również Mateusz, który już w opisie dzieciństwa Jezusa zapowiada Jego posłannictwo wyzwolenia z grzechów ludu, co do tej pory było zarezerwowane tylko dla arcykapłana w liturgii *Jom Kippur*. Najpełniej wyeksponuje analogię do święta *Jom Kippur* ewangelista Łukasz, który tematem centralnym swojego utworu uczynił prezentację Jezusa jako zbawcy. Ukazuje Jezusa, który proklamuje swoje posłannictwo zbawcze już w Nazarecie i wieńczy je na krzyżu obietnicą otwarcia bram raj, czyli nieba. Najwyraźniej Jezus przyjmuje postawę arcykapłana, który składa ofiarę za lud i bierze grzechy z Jerozolimy, przestrzeni świętej, wynosi je poza mury miasta, aby tam zostały unicestwione na krzyżu.

Należy jednak pamiętać, że Jezus wybierając na swoją śmierć czas paschalny, zasugerował uczniom interpretację swojego dzieła w kontekście tego święta. Jednym z głównych wątków paschalnych wyeksponowanych przez wszystkich ewangelistów była idea zachowania przy życiu tych, którzy z wiarą złożyli ofiarę z baranka w czasie wyjścia z Egiptu. Teraz Jezus jest tym Barankiem, który przynosi dar życia, pokonując śmierć. Najpełniej kontekst paschalny wystąpienia Jezusa wyeksponował ewangelista Jan, który ukazuje Jezusa jako Baranka składającego się w ofierze za grzech, poprzez który przyszła śmierć. W tym celu synchronizuje czas śmierci Jezusa, tak aby przypadał idealnie na składanie ofiar z baranków w świątyni jerozolimskiej. Postać Jezusa jest przedstawiona analogicznie do baranka składanego w świątyni.

Możemy ostatecznie stwierdzić, że w jakimś stopniu wszyscy ewangelisci prowadząc refleksję nad męką i śmiercią Jezusa, łączyli wątki paschalne z przesłaniem teologicznym święta *Jom Kippur*.